

Expozice novodobých českých dějin v Národním muzeu¹

MAREK JUNEK

ABSTRACT: Modern Czech History exhibition at the National Museum

The modern history exhibition at the National Museum was organised from the end of the 1970s by the Modern Czech History department. It met the fundamental proposition which arose from the Principles for developing Czech museum studies of 1973 and the Instructions for creating exhibitions of the period of building socialism of 1976. The exhibition was opened in May 1986. During its creation, it underwent a number of changes, with the principle one being the decision to reflect in particular on the daily life of the second half of the 19th and 20th centuries. Its fate was affected by the socio-political changes which occurred after the fall of communism in November 1989. The modern history exhibition was cancelled, and no suitable replacement could be built in subsequent years. .

KEY WORDS: Exhibition – History – Muzeology – Interpretation of History – National Museum

CONTACTS: Mgr. Marek Junek, Ph.D., Národní muzeum – Historické muzeum, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1; e-mail: marek_junek@nm.cz

„Úkol seznamovat především mladou generaci přesvědčivě, ideově a politicky správně s budovatelskými úspěchy, jichž pod vedením Komunistické strany Československa dosáhl pracující lid při svém úsilí o vybudování socialismu v naší vlasti, vyplynul pro muzea již z Poučení z krizového vývoje, znovu byl podtržen i v závěrech XIV. a XV. sjezdu KSČ a byl v plném rozsahu zapracován i do Zásad rozvoje českého muzejnictví. Základním prostředkem, jímž muzea plní toto své kulturně politické poslání, jsou výstavy a stálé expozice. ... Výstavy, třebas jsou mobilní a hlavně aktualizací složkou působení muzeí vůči veřejnosti, tvoří však jen součást jejich celkového prezentačního úsilí, v němž nelze podcenit úlohu stálých expozic, zobrazujících v komplexním pohledu vývoj a budovatelské úspěchy naší společnosti po roce 1945.“² Špětova slova z roku 1978 naznačovala, před jakým zásadním úkolem stojí nejenom Národní muzeum v následujících letech.

Stálá expozice Národního muzea, která by se věnovala dějinám 20. století, byla realizována až v roce 1986. Ovšem cesta k jejímu otevření byla dlouhá a trnitá. Prameny k dějinám 20. století začalo v období 60. let 20. století sbírat oddělení novějších dějin, které existovalo pouze velmi krátkou dobu v letech 1961–1967. Po jeho zrušení byli pracovníci i se sbírkami včleněni do Archivu Národního muzea. Původně mělo být zřízeno jako oddělení dějin kapitalismu a socialismu a mělo se

1 Studie vznikla v rámci projektu GA ČR 16-02022S „Národní muzeum v éře Československa“.

2 Jiří ŠPĚT, *K pokynům pro tvorbu expozic výstavby socialismu v muzeích*; in: Informace 1978-2, Ústřední muzeologický kabinet: Národní muzeum v Praze 1978, s. 1.

zabývat dokumentací současnosti, životem proletariátu, přerodem vesnice a zejména přípravou stálé expozice k dějinám 20. století.³ Úvahy o obnovení oddělení, které by zkoumalo 20. století, se znovu objevily na počátku 70. let minulého století. Hlavním podnětem se staly *Zásady rozvoje českého muzejnictví* z roku 1973, které věrně odrážely politicko-společenské poměry počátku normalizace a naplňovaly východiska Poučení z krizového vývoje. „Je proto prvořadým úkolem rozpracovat urychleně teoretické problémy dokumentace současnosti muzejními formami i jejich praktickou aplikaci tak, aby mohl být v muzeích všestranně doložen vybranými sbírkovými předměty přechod od kapitalismu k socialismu i rozvojové proměny československé společnosti. ... Hlavním ideově politickým úkolem muzeí je proto dobudování historických expozic až do současnosti, a to především v Národním muzeu, Moravském muzeu a dále pak ve významných muzeích regionálních tak, aby v nich návštěvníci mohli sledovat vývoj společnosti i ve 20. století, se zvláštním důrazem na období socialistické výstavby jakožto vyvrcholení celého boje o beztřídní společnost.“⁴ Aby tyto úkoly mohla muzea plnit, vznikla v nich oddělení novodobých českých dějin.

Oddělení novodobých českých dějin v Národním muzeu vzniklo v roce 1973. Ovšem zpočátku bylo vedeno jako nesbírkové oddělení. Mělo shromažďovat informace o sbírkách věnovaných dějinám 20. století, které byly uloženy v jiných institucích. Měl zde být vybudován i fotoarchiv, doplněný kartotékou ikonografie moderních českých dějin. Vzhledem k tomu, že se ukázala nutnost realizovat vlastní výstavy z dějin 20. století, v roce 1977 začalo oddělení přijímat první sbírkové předměty. Vše rovněž směřovalo k přípravě stálé historické expozice.⁵ K proměně oddělení přispěly i *Pokyny pro tvorbu expozic období výstavby socialismu v muzeích* (dále „Pokyny“), které vydalo ministerstvo kultury v roce 1976. Pro Národní muzeum to v podstatě znamenalo dokončit stálé historické expozice, protože stávající končily obdobím raného středověku (s výjimkou expozice numismatické) a centrální historická expozice zde úplně chyběla. Pokyny v podstatě určovaly, jak má být v expozicích interpretována minulost. V úvodu bylo konstatováno, že budování expozic období výstavby socialismu „je současným hlavním ideově politickým a kulturně výchovným úkolem muzeí, vyplývajícím ze zájmů naší socialistické společnosti a potřeb jejího kulturního rozvoje“.⁶ Bylo vyzvednuto zejména jejich působení a vliv na mládež. Současně ale byl kladen důraz na estetickou funkci, mezioborovost a použití moderních výstavních prostředků a originálních sbírkových předmětů. Expozice budování socialismu měla být vygradováním historických expozic. Jejich budování se nemělo omezit pouze na centrální muzea, ale v podstatě bylo nařízeno v městských, okresních, krajských a specializovaných muzeích.⁷

3 Stanislav SLÁVIK, *Oddělení novodobých českých dějin*; in: Průvodce. Historické muzeum, Praha 1999, s. 43; Karel SKLENÁŘ, *Obraz vlasti. Příběh Národního muzea*, Praha 2001, s. 382.

4 Muzeologické sešity, č. 5, 1974, s. 4, 12.

5 S. SLÁVIK, c.d., s. 44.

6 Pokyny pro tvorbu expozic období výstavby socialismu v muzeích. In: Informace 1978-2, Ústřední muzeologický kabinet: Národní muzeum v Praze 1978, s. 8.

7 Tamtéž, s. 8-9.

V období 70. let 20. století byly společenskovední expozice v Národním muzeu (resp. v jeho budově v čele Václavského náměstí) zastoupeny expozicemi pravěku, raného středověku a numismatiky. Většina návštěvníků však zde marně hledala centrální historickou expozici.⁸ Od počátku 60. let se uvažovalo o takové historické expozici na Pražském hradě, kde se chystalo i Muzeum československých dějin. Nakonec část do roku 1848 byla realizována v Lobkovickém paláci, který na základě rozhodnutí ministerstva kultury a Správy Pražského hradu získalo do správy Národní muzeum. Autorský tým řízený předním tehdejší historikem Josefem Kočím připravil expozici s názvem Památky národní minulosti, která po mnoha peripetiích byla otevřena v roce 1987.⁹ Téměř současně (v roce 1986) byla otevřena expozice novodobých českých dějin, která byla připravována pod pracovním názvem Lid – tvůrce dějin. I na této, druhé jmenované stálé historické expozici se pracovalo několik let, o čemž svědčí celá řada libret a přepracovaných scénářů. Intenzivní práce na realizaci probíhaly od roku 1984.¹⁰

První libreto vzniklo v únoru 1979 pod vedením tehdejšího vedoucího oddělení novodobých českých dějin PhDr. Miroslava Mudry. Ideologicky bylo libreto expozice založeno na zásadních dokumentech, které definovaly podobu československého muzejnictví ve 2. polovině 70. let: Pokynech pro tvorbu expozic období výstavby socialismu v muzeích a Směrech a výhledech dalšího rozvoje muzejnictví v ČSR z roku 1978. Základ expozice mělo tvořit seznámení návštěvníků s přínosem „našeho“ lidu evropské a světové kultuře a civilizaci a expozice měla vyvolat v návštěvnících pocit spoluvytváření našich nejpokrokovějších tradic. Expozice rovněž měla posílit socialistické vlastenectví a proletářský internacionalismus a zapojit je více do rozvíjení bohatých pokrokových tradic národních dějin. „Je to příspěvek Národního muzea v Praze, vedoucí muzejní instituce v České socialistické republice k výchově socialistického člověka, k probíhajícímu ideologickému boji.“¹¹ Tyto úvodní teze je možné vnímat jako tehdejší schematické včlenění konceptu expozice do politicko-společenského kontextu, respektive jako prázdné fráze, které byly nezbytné a která sloužily jako ochrana před možným útokem ze stranických pozic na koncept libreta. V další části se už tak výrazná ideologická interpretace neobjevuje. Expozice se tak měla věnovat nejenom politickým dějinám, ale zejména hospodářskému, kulturnímu a sociálnímu vývoji českého lidu.¹² Důraz měla klást nejenom na konkrétní sbírkové předměty, ale i na výrazné architektonické řešení, které mělo konkurovat výrazným historickým sálům hlavní budovy NM. A současně expozice měla gradovat jak architektonicky, tak ideově v současnosti. Expozice byla pláno-

8 Do jisté míry to bylo nejen důsledkem obav z vytvoření takto komplikované expozice, ale také jako výsledek toho, že s představiteli muzejních přírodních věd nebylo dosaženo konsenzu ve vyhrazení celého prvního patra budovy pro historické a příbuzné vědy.

9 K. SKLENÁŘ, c. d., s. 382–383.

10 Všechny materiály se nachází v oddělení novodobých českých dějin, kde jsou provizorně uspořádány v kartonech mapujících činnost oddělení v 70. a 80. letech minulého století.

11 Národní muzeum – oddělení novodobých českých dějin. Expozice Nových dějin. Libreto, strojopis, únor 1979, s. 2.

12 Tamtéž, s. 3.

vána do prostorů nad Hollareem (zhruba 1000 m²),¹³ kde pak skutečně byla v roce 1986 otevřena.

Tematicky (a také svým chronologickým členěním) byla expozice rozdělena na tři části: období od roku 1848 do počátku 1. světové války a vylíčení jejího průběhu. Druhá část reflektovala období od roku 1917 do roku 1944. Vycházela z teze, že bez Velké říjnové socialistické revoluce by nevzniklo Československo. Poslední část začínala Slovenským národním povstáním, potažmo pražským povstáním a byla dovedena až do období po XV. sjezdu KSČ. Každá ze tří částí expozic měla být řešena jinak. V úvodní části byl kladen důraz na zobrazení životního prostředí a způsobu života dané doby. Další část pak (podobně jako první) byla postavena na tom, že se jednotlivé historické události měly prolnout do konkrétních tematických okruhů. Závěrečná část byla charakteristická tím, že měla být proměnná a reagovat na aktuální společenské změny.¹⁴ Výstava v mnohém navazovala na koncepty některých starších výstav (např. Dělnické Prahy) a snažila se klást důraz na každodennost, přestože její zobrazení bylo omezeno tehdejšími ideologickými limity.

O dva roky později byl již hotový úvodní scénář, v němž se objevil i v dalším období používaný pracovní název: Lid – tvůrce dějin. Podílel se na něm stejný tým pod vedením PhDr. Mudry. Úvodní teze zůstávaly stejné, navíc byl vysvětlen zvolený název: „Expozice ... se zaměří ... na úlohu lidu, nositele pokroku a tvůrce hmotných a duchovních společenských hodnot v dějinách našich národů. Lid, který v průběhu historických společenských formací bojoval vždy za svou existenci a za pokrokové ideály, který byl ovládán mocnými, utlačován a mnohokrát poroben, který ale vždy nesl v sobě náboj mocné životní síly a vzdoru, jež projevoval v rozhořčeném třídním boji, aby v něm nakonec, pod vedením Komunistické strany Československa zvítězil a převzal moc a vládu do svých rukou.“¹⁵ Tvůrci scénáře se odvolávali na nejnovější poznatky marxistické historické vědy a muzeologie, expozice měla být rovněž emotivní. Důraz byl kladen na dějiny po roce 1948, kterým bylo z celkové plochy 1000 m² věnováno 630 m². Hlavním stavebním prvkem expozice pak bylo zachycení uzlových bodů dějin a důraz na architekturu a výtvarné řešení. Autoři expozice si byli vědomi toho, že vložit novou expozici do výtvarně silných prostor Hlavní budovy Národního muzea nebude příliš snadné.¹⁶

Chronologicky byla expozice rozčleněna do 5 základních částí, ve kterých byly navrženy ještě vnitřní předěly. Úvodní část se zabývala obdobím 1849–1918. Vnitřně byla rozdělena na 3 části: období upevňování kapitalismu a vstup proletariátu do politického života, nástup imperialismu a období od Velké říjnové socialistické revoluce po vznik Československa. Druhá část pak byla věnována krátkému období od založení Československa po vznik Komunistické strany Československa. Třetí část se zaměřila na období let 1921–1945, se třemi základními etapami: boj pracujících za sociální a politická práva, obrana republiky proti fašismu a národ-

13 Jedná se o výstavní sály 8–10 prvního patra, ve frontě do Legerovy ulice. Tradičně byly tyto prostory využívány pro střednědobé muzejní výstavy.

14 Tamtéž, s. 7–10.

15 Národní muzeum – oddělení novodobých českých dějin. Lid – tvůrce dějin. Úvodní scénář novodobé části historické expozice, strojopis, 1981, s. 4–5.

16 Tamtéž, s. 4–5.

něosvobozenecký boj proti fašismu a osvobození Československa. Čtvrtá část pak zahrnovala období od roku 1945 do současnosti se dvěma předěly v letech 1948 a 1971. Závěrečná část expozice pak byla proměnná. Byla zaměřena na současnou společnost a plnění úkolů XVI. sjezdu KSČ.¹⁷

Při tvorbě se jako zásadní problém ukázal fakt, že oddělení bylo budováno jako nesbírkové, část předmětů, které byly prezentovány ve scénáři, byly charakterizovány jako náhodné „s přihlédnutím k optimálnímu využití jejich schopnosti charakterizovat událost samu nebo přiblížit atmosféru vybraného dění“.¹⁸

Definitivní scénář stálé expozice byl předložen v dubnu 1984. Oproti předchozím textům prošel velmi výraznou proměnou. Upustil od téměř všech ideologických frází, kterými byla poznamenána předchozí libreta. Došlo i k další změně, a to ve vedení autorského týmu, který nově vedl PhDr. Stanislav Slavík. „Scénáristicky zpracovaný námět expozice postihuje především charakteristické znaky společenských změn, zrcadlících se ve způsobu života lidí, a to nejen v kvantitativním, ale především v kvalitativním smyslu jeho pojetí. Proces proměn životního způsobu svou funkční závislostí na zásadních proměnách základny a dialektickou souvislostí s proměnami nadstavby společnosti je pro muzeum nejvlastnější kategorií zobrazení procesu historických přeměn. Rámec expozice zcela samozřejmě vytvoří charakteristika klíčových událostí, historických mezníků hospodářského, politického a kulturního dění.“¹⁹ Autoři tedy naprosto jasně deklarovali, že expozice bude založena na zachycení dějin každodennosti v klasickém chronologickém rámci. Současně konstatovali, že jim nejde o vyčerpávající historickou syntézu. Argumentovali rozsahem expozice a také obecnými předpoklady (zejména nedostatkem exponátů). Důležitou roli při formulování cílů expozice hrála i kulturně-výchovná funkce expozice: „Dnešní rozsah a kvalita individuálně dostupných zdrojů informací, rozmach všech forem mimoškolního vzdělávání, navíc perspektiva dalšího rozmachu v těchto oblastech – to vše je tak dalekosáhlé, že současná muzejní expozice musí vyhovět mnoha mnohým požadavkům, chce-li si zachovat skutečný návštěvnický ohlas a obecné uznání. Může ho dosáhnout prostřednictvím modernizace technických detailů, ale také přiměřeně velkorysým a nekonvenčním řešením celkového pojetí. Zdrojem inovací nemohou ale být jen osvědčené metody minulosti. Platí-li to pro muzea obecně, platí to i pro expozice nové a novější historie. Tady je třeba uspokojit poptávku po všestranném, vyčerpávajícím a moderně koncipovaném přehledu dění a beze zbytku dostát úkolům kvalitní politické propagandy, do jejíž oblasti kulturně výchovná, tedy i expoziční činnost muzea míří. Je třeba správně postihnout třídní výklad dějin z pozice marxismu-leninismu.“²⁰

Důraz ve stavbě expozice a v komunikaci expozice s návštěvníkem kladli autoři na konkrétní sbírkový předmět, archiválie a fotografie, v menší míře pak na grafické symboly a slovo. Ty měly být pouze doplňkem informace, kterou přinášely konkrétní sbírkové předměty a archiválie. A samozřejmě všechny prostředky komu-

17 Tamtéž, s. 7–8.

18 Tamtéž, s. 10.

19 Archiv Národního muzea, SOP, kart. 244, Expozice nových a nejnovějších dějin. Úvodní scénář, část 1, s. 3.

20 Tamtéž, s. 8.

nikace měly být vhodně včleněny do celkového vizuálního a pocitového vyznění expozice. V konečném důsledku si měl návštěvník uvědomit zákonitosti historického vývoje, ale i jedinečnost historického procesu.²¹ Základní stavební jednotkou expozice pak byl člověk zachycený v několika procesech: v práci, v kulturněpolitickém dění a v každodenním životě. Chronologicky byla expozice rozčleněna na prolog („národní obrození“, které ovšem nedublovalo expozici v Lobkovickém paláci), období let 1848–1918, 1918–1938, 1939–1945, 1945–1948, 1948–1970 a poslední část pak reflektovala Československo po XIV. sjezdu KSČ.²²

V konečném důsledku šlo autorům expozice o návštěvníckou přitažlivost. Proto kladli důraz na hledání cest nového pojetí muzejní expozice. Tento postoj měl být přirozený pro všechny profese podílející se na expozici.²³

Technický scénář expozice, který měl více než 260 stran, byl následně rozeslán k oponenturám. Jednak odborným, jednak scénografickým, jednak politickým. Všechny posudky v podstatě konstatovaly kvalitní scénář, který odrazil kvalitu autorského kolektivu a dlouholetou práci nad scénářem. Vytýkaly některé překlepy a nepřesné formulace, ale v konečném výsledku byly všechny posudky pozitivní. Posudky se lišily zejména podle profesního zaměření autorů: historik, muzeolog, scénograf, architekt apod. Výrazně se také do posudků promítala muzejní praxe. Historikové Jan Galandauer a Václav Brabec velmi pozitivně vnímali skutečnost, že autoři expozice kladou důraz na muzejní sbírkový předmět a každodennost. Vnímali to jako jedinou možnou cestu, jak překonat nemoc všech expozic a výstav věnovaných nejnovějším dějinám, a to papírovost.²⁴ Na to, že psali posudek za Ústav marxismu-leninismu, je jejich oponentura úplně oproštěna od ideologických nánosů.

Posudek muzeologa Josefa Beneše byl výrazně kritičtější. Beneš se odvolává na libreto, které posuzoval v předchozích letech. Zde vyzdvihl autentické trojrozměrné předměty jako základní vyjadřovací prostředek expozice, důraz na každodennost a architektonickou diferenciaci expozice tak, aby pro návštěvníky byla co nejsrozumitelnější.²⁵ V oponentuře scénáře konstatuje, že předpokládaný materiál naděje nesplňuje a scénáři vytýká několik zásadních problematických částí. Poukazuje zejména na přílišnou vázanost na knižní zpracování dějin a nevyužití sbírek etnografických, numismatických, sportovních, oddělení historicko-archeologického (dnešní starší české dějiny). Expozice tak bude, dle jeho názoru, složena zejména z reprodukcí a fotografií. I v případě trojrozměrných předmětů vyčítá scénáři nadrozměrné využívání kopií a faksimilií. S tím souvisela zásadní výtka vůči expozici, tedy že J. Benešovi scénář připomíná rozšířenou variantu expozice muzea K. Gottwalda, a ne podání komplexního obrazu vývoje společnosti, o jaké Národní

21 Tamtéž, s. 4–5.

22 Tamtéž, s. 6–7.

23 Tamtéž, s. 9.

24 Národní muzeum – oddělení novodobých českých dějin, Jan Galandauer – Václav Brabec, Vyjádření k expozici nových a nejnovějších dějin – technický scénář, Národní muzeum-Historické muzeum, 9. listopad 1984, s. 1.

25 Národní muzeum – oddělení novodobých českých dějin, Josef Beneš, Posudek úvodního scénáře expozice nových a novějších dějin v Národním muzeu, duben 1984, s. 1–2.

muzeum právem usiluje.²⁶ Scénáři pak Beneš vyčítá i přílišnou zkratkovitost, které expozici dle něj dělá nesrozumitelnou. Chápe stesk autorů scénáře, že jsou omezeni prostorem, ovšem vyčítá jim, že se autoři příliš zaměřili na období 19. století, která se prolíná s expozicí v Lobkovickém paláci. Beneš se také věnuje prostoru a architektuře expozice, použití vitrín. Zde vytýká scénáři zmatečnost v umístění vitrín, jejich neefektivní využití. Vyslovuje obavu, že instalace bude vypadat jako výkladní skříň obchodů. Podobně je skeptický k řešení stávající podoby informačních koutků, kde by se návštěvníci měli dozvědět doplňující informace k expozici.²⁷

Základní výtky ovšem směřuje k tomu, že v rámci expozice je málo zdůrazněna souvislost mezi rozvojem socialistické společnosti a jejím odrazem v každodenním životě obyvatel. „Měli bychom tedy hmotnými doklady z životního prostředí ukázat, jak se opatření strany a vlády odrážejí v proměnách způsobu života lidí, jak se socialistický způsob liší od způsobu v třídních formacích, zvláště v kapitalismu. Vyrovnávání rozdílů v životním prostředí za socialismu by mělo být tedy podáno jako vymoženost proti ostrým kontrastům v třídní společnosti.“²⁸ V návaznosti na přednesené výtky pak Beneš navrhuje realizovat některé podněty, které by sloužily ke zvýšení atraktivnosti expozice. Šlo zejména o rozšíření exponátů o předměty charakterizující dobu, technický rozvoj nebo bytové vybavení. Dále kladl důraz na využití plastik (př. hutník, družstevnice, modely pomníků) a technických děl, které by dokumentovaly zejména proměny a vývoj společnosti v posledních letech. A také doporučil v expozici umístit medaile jako jeden z typických muzejních prostředků, které ilustrují výročí, politiku apod. lépe než fotografie. A konečně, obsahově doporučuje expozici doplnit o tematiku Národopisné výstavy v Praze v roce 1895 jako akci mimořádného politického rozsahu a dokladu role folkloru ve společnosti a o výstavu soudobé kultury v Brně roku 1928 jako významné akce v oblasti architektury, výstavnictví a kultury. Obě události měly doplnit expozici o další rozměr, který zde postrádal – tedy o doplnění expozice o Slovensko a Moravu. To byla jedna ze zásadních výtek: expozice dle Beneše neměla celorepublikový charakter a omezovala se v podstatě na Prahu a střední Čechy.²⁹ V závěrečných doporučeních pak Beneš zdůraznil, že se jedná o expozici, která je hlavním úkolem pro celé Národní muzeum, nejenom pro oddělení novodobých českých dějin a doporučil, aby v práci na scénáři byli zainteresováni všichni vedoucí Historického muzea a aby vedení NM zaujalo k přípravě expozice jednoznačný postoj.³⁰

Další posudky byly napsány jako interní muzejní oponentury zástupci jednotlivých oddělení Historického muzea. Ty se v podstatě omezily na drobná doporučení ohledně doplnění sbírkových předmětů (národopis), na opravu faktických chyb ve scénáři (Archiv Národního muzea) nebo na doplnění některých témat v expozici (oddělení tělesné výchovy a sportu).³¹ Posudek MK ČSR vypracoval ředitel

26 Tamtéž, s. 3.

27 Tamtéž, s. 4–6.

28 Tamtéž, str. 6.

29 Tamtéž, str. 8–9.

30 Tamtéž, str. 9.

31 Národní muzeum – oddělení novodobých českých dějin, připomínky ke scénáři expozice (pod posudkem ANM byl podepsán dr. Chalupa, 5. 11. 1984, pod posudkem národopisného oddělení dr. Plesingerová, 23. 10. 1984,

VI. odboru Miloš Chvalina. Odvolává se v něm zejména na posudek Josefa Beneše a Ústavu marxismu-leninismu a doporučuje, „aby scénář byl znovu zvážen pod zorným úhlem skutečnosti, že jde o expozici, jejíž ideově politický přístup a realizační provedení ovlivní pohled návštěvníků, včetně zahraničních, na vývoj našich novodobých dějin, zejména epochy výstavby socialismu, neboť jde o expozici instalovanou v centrálním ústavu a tudíž reprezentativní.“ Podle názoru Ministerstva kultury ČSR je proto třeba znovu některé přístupy i partie promyslet tak, aby návštěvník získal pohled komplexní, ideově i politicky i věcně správný a zejména ucelený a aby zvolené prezentační formy zcela naplnily základní ideový záměr.³² Proto MK ČSR doporučilo zvážit některé změny, které měly přispět ke zkvalitnění expozice. Jednak autoři expozice měli zvážit fakt, zda nevěnují příliš místa 19. století na úkor období výstavby socialismu. Rovněž tak doporučilo upravit část expozice věnující se období po roce 1945. Zejména byla vytykána roztržitost a nesrozumitelnost zpracování období po roce 1945.³³ Zbývající tři posudky pak hodnotily scénář z hlediska architektonického a scénografického.

Autorský tým pod vedením dr. Slavíka pak na tyto oponentské posudky reagoval. Autoři odmítli výtku, že expozice, vzhledem k prostoru, negraduje. Podobně odmítli tezi J. Beneše, aby expozice navazovala na expozici v Lobkovickém paláci. Naopak tým přijal návrhy na rozšíření exponátů z různých oddělení NM. V reakci na oponentní posudky ovšem autoři poukázali na nemožnost ovlivnit architekturu expozice, které byla plně v rukou n. p. Výstavnictví³⁴ a podléhala jeho schválení. Autoři konstatují, že Národní muzeum nemohlo reagovat na předložený výstavní fundus a je s ním nespokojeno stejně jako J. Beneš ve svém oponentském posudku. Většinu odborných podnětů autorský tým přijal. Byl ale odmítnut jakýkoliv zásah do koncepční změny expozice.³⁵

Další dokumenty popisují průběh samotné realizace výstavy poté, co se autorský tým vypořádal s připomínkami ke scénáři. Od konce roku 1984 probíhaly pravidelné schůzky autorů expozice s realizačním týmem (architekt Zdeněk Ziegler měl na starosti výtvarnou stránku expozice a architekt Jan Šmejkal prostorové řešení) a národním podnikem Výstavnictví. Už na konci roku 1984 bylo konstatováno, že původně stanovený termín otevření expozice v květnu 1985 není možné stihnout. Jednak proto, že nebyl dodržen původně stanovený harmonogram, jednak Národní muzeum muselo realizovat výstavu ke 40. výročí konce 2. světové války a nemělo jiné výstavní prostory než ty, kde byla plánována stálá expozice. Proto na pracovním jednání bylo konstatováno, že expozice bude pravděpodobně otevřena v únoru

a pod posudkem ODTVS Antonín Roček, pravděpodobně březen 1984).

32 Národní muzeum – oddělení novodobých českých dějin. Expozice novodobých dějin, stanovisko MK ČSR, autor Miloš Chvalina, 28. března 1984, s. 1.

33 Tamtéž, s. 2–3.

34 Národní podnik „Výstavnictví“ byl zřízen v roce 1961 jako organizace plně podřízená ministerstvu kultury. Měla za úkol realizovat všechny výstavy v rámci Československa, od instalací a architektury přes výrobu dekorativních předmětů až po propagaci. „Výstavnictví“ zaniklo v roce 1990.

35 Národní muzeum – oddělení novodobých českých dějin, Realizace připomínek k expozici nových dějin (autor: Stanislav Slavík), 2. června 1985, s. 1–4.

1986.³⁶ Termín se nepodařilo dodržet a expozice byla otevřena až v květnu 1986.³⁷ Jako základní technický problém při tvorbě expozice se ukazovaly nevyhovující vitríny. Nevhodné mikroklima, nevyhovující osvětlení, bezpečnostní parametry, potíže se zavěšováním předmětů ze stropu – to byly jen některé problémy, které se na pravidelných pracovních schůzkách zástupců Národního muzea projednávaly na několika poradách.³⁸

Kolaudace expozice proběhla dne 14. 5. 1986 a o týden později pak expozice byla slavnostně otevřena. Byla prezentována společně s expozicí v Lobkovickém paláci jako projekt, který umožní návštěvníkům seznámit se s dějinami od počátku českého státu do současnosti. Byl zdůrazněn fakt, že expozice byla připravována tak, aby ukázala postupný proces přeměn charakteru života, změny způsobu života člověka v návaznosti na změny výrobní základny i politického systému. „Tímto pojetím chce muzeum ukázat české dějiny v pohledu, který je muzeu vlastní, který neopakuje encyklopedické pojetí dějin, jak jsme zvyklí z přehledných dějepisných učebnic.“³⁹ Tisková zpráva pak dále zdůrazňovala použití trojrozměrných předmětů a to, že se expozice odehrává v jednotlivých scénách, které zachycují celkovou charakteristiku konkrétního období.⁴⁰

Ihned po otevření expozice byl vypracován soupis nedostatků, které bylo nutné opravit. Jednalo se spíše o drobnosti, které se při tvorbě expozice objevily: chybné popisky, některé drobné faktické chyby či špatná instalace předmětů. Ovšem jak už bylo napsáno, část expozice věnovaná budování socialistické společnosti, byla proměnná. Proto v roce 1988 vznikly dvě verze scénáře aktualizace expozice českých dějin 19. a 20. století. První verze vznikla v březnu 1988, druhá, aktualizovaná pak v září 1988. V ideovém záměru autoři konstatovali problematičnost zachycení soudobých dějin – prvků objektivní reality, v níž se v 80. letech minulého století žilo. Nestačilo pouze zachytit životní způsob člověka, ale bylo nutné využít princip galerijního vystavování a prezentovat „věci vzácné, neobvyklé, věci krásné“.⁴¹ Problém byl v tom, že muzeum nemělo k dispozici špičkové umělecké výtvořky. Proto autoři kladli důraz na scénografii, architektonické a grafické ztvárnění problematiky soudobé společnosti. Bylo nutné závěrečný sál expozice nově strukturovat, vytvořit samostatné a uzavřené celky pro prezentaci témat jako např. člověk ve výrobním procesu, člověk a kulturně-politické dění anebo současné problémy a úspěchy.⁴² Rovněž bylo konstatováno, že je nutné dotvořit mobiliář tak, aby expozice působila dokončeným dojmem. Stanislav Slavík, jako autor aktualizace scénáře, konstatoval, že „současné ukončení expozice v sále č. 10 je rozpačité, neúspěšné. Vyvolává pocity ‚útěku‘ jak z úkolu scénáristy, tak

36 Národní muzeum – oddělení novodobých českých dějin, Zápis z pracovního jednání, 16. 10. 1984.

37 Národní muzeum – oddělení novodobých českých dějin, Prozatímní zápis z porady END, 3. 9. 1985.

38 Národní muzeum – oddělení novodobých českých dějin, Zápis ze čtvrtého pracovního jednání, 11. 12. 1984.

39 Národní muzeum – oddělení novodobých českých dějin, Zpravodajství Národního muzea – Účelový tisk k otevření expozice, 1986, s. 1.

40 Tamtéž, s. 2.

41 Národní muzeum – oddělení novodobých českých dějin, Úvodní scénář pro dílčí aktualizaci expozice českých dějin 19. a 20. století, 1988, s. 1.

42 Tamtéž, s. 3.

autora výtvarně prostorového řešení. Stejný pocit navozuje i u návštěvníka.⁴³ Úpravy se tedy měly týkat následujících oblastí: úprava architektury, změna grafiky, začlenění nových dominant a solitérů, proměna obsahu vitrín (jak dílčí, tak celková).⁴⁴

Ve druhé variantě scénáře jeho autoři vycházeli ze stejného ideového záměru, ovšem výrazněji byla rozšířena realizační část. Základní byl požadavek na realizaci výstavního fundusu, s nímž by se snadno manipulovalo a který by umožnil relativně snadné doplňování vystavovaného materiálu. To mělo umožnit reagovat na vývoj a proměny společenské situace. Dále měly být vyrobeny speciální pomůcky pro prezentaci grafiky v tzv. II. úrovni expozičního prostoru (tj. zavěšeny v prostoru). Autoři rovněž požadovali speciální skleněný a mobilní paraván pro umístění grafiky.⁴⁵ Současně se objevil požadavek umístění moderní videotechniky pro prezentaci filmových záběrů. A v neposlední řadě bylo nutné expozici dovybavit sedacím mobiliářem, který měl sloužit jednak pro debaty autorů s návštěvníky expozice, jednak pro odpočinek, ale i pro umístění návštěvnické knihy.⁴⁶

Po zapracování připomínek byl scénář aktualizace expozice dopracován v květnu 1989, navržené změny se měly provést na podzim roku 1989. Listopadové události a pád režimu způsobily, že v roce 1990 bylo rozhodnuto o uzavření expozice a tři výstavní sály, se, podobně jako před rokem 1986, začaly používat na krátkodobé výstavy. Expozice tak nemohla prokázat svoji životnost v nových společensko-politických podmínkách a svůj hlavní koncepční a ideový záměr, tj. reagovat na aktuální politicko-společenské změny a reflektovat je v expozici. V první polovině 90. let se hlavní autor expozice, Stanislav Slavík, snažil několikrát stálou expozici obnovit. Na podzim roku 1992 se obnovily úvahy o znovuzřízení expozice novodobých dějin, která v nabídce Národního muzea chyběla. Dr. Slavík navrhoval vycházet z principu předchozí expozice, tj. klást důraz na každodennost, scéničnost, trojrozměrné exponáty. Expozice měla opět začínat rokem 1848 a tentokrát měla končit druhou světovou válkou.⁴⁷ Základem k obnovené expozici měla být výstava o první ČSR, která se připravovala na podzim roku 1993 (a to i přes to, že v Národním muzeu vládly pochopitelné antipatie k výstavám oslavujícím různá politická výročí). Ovšem už v dalších týdnech se ukázalo, že chybí vůle k obnovení této expozice. Obnovena tedy nikdy nebyla. Velmi volně na ni navázala expozice s názvem „Křížovatky české a československé státnosti“, která byla v roce 2009 otevřena v Národním památníku na Vítkově, i když vzhledem k jejímu tematickému profilování ji nemůžeme považovat za plnohodnotnou nástupkyni expozice v Hlavní budově Národního muzea.

43 Tamtéž, s. 3.

44 Tamtéž, s. 4.

45 Národní muzeum – oddělení novodobých českých dějin, Scénář aktualizace expozice českých dějin 19. a 20. století, září 1988, s. 4–6.

46 Tamtéž, s. 7–8.

47 Národní muzeum – oddělení novodobých českých dějin, Výstavy v prostorách bývalé expozice nových dějin (autor: Stanislav Slavík), 21. 2. 1993.